

NOVETAT EDITORIAL ▶ LA PEDRA SECA AL BAGES

L'arquitectura de les tines i les barraques

▶ Jaume Plans, president del Centre d'Estudis del Bages, fa inventari dels elements arquitectònics de la pedra seca

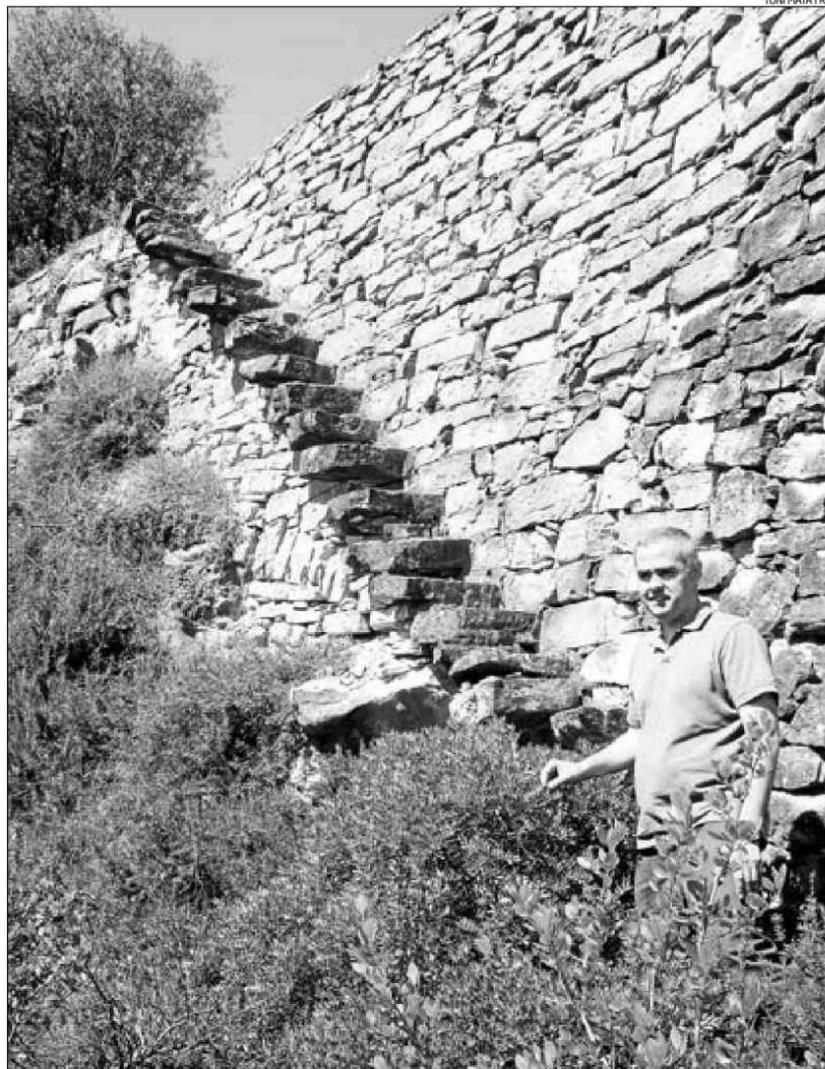
EL REPORTATGE

TONI MATA I RIU | MANRESA

■ En milers se xifren els quilòmetres de paret de pedra seca que s'estenen per camps i boscos del Bages. Però pocs trams impregnen d'admiració els sentits com el mur que s'erigeix, desvergonyat en la seva opulència creativa, en unes feixes a prop dels Comtals, al sud del terme municipal de Manresa. Una arquitectura de set metres d'alçada amb escala inclosa que escapa dels paràmetres a què l'excursionista inquiet s'acostuma per poc que tresqui per senders i corriols de la comarca. Jaume Plans s'estima aquest racó del pla de Bages, que desconeix els llums mediàtics dels monestirs d'absis romànics i les fàbriques mig enrunades testimoni d'un ric llegat industrial. La magnificència de la construcció que l'enamora rau en la senzillesa, l'austeritat, però també en el voluptuós orgull que engendra en qui rescata de l'aparent invisibilitat les lliçons magistrals que la paret es deleix per impartir. La història i el paisatge s'expliquen als llibres, als museus, sabent interpretar el patrimoni. Però no són molts els que s'han entretingut a desentrellar els misteris de la pedra seca. Plans n'és una honrosa excepció.

«És la més alta del Bages», explica l'autor del llibre *Arquitectura tradicional rural en pedra seca a la comarca del Bages* (Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2009). A l'espectacular paret s'hi arriba agafant un camí que surt del trencall de la Protectora d'Animals. Cinc minuts d'ascensió menen a un autèntic museu a l'aire lliure on Plans es converteix en un guia d'excepció. «Això no ho feia un qualsevol», assegura. La recerca documental de les construccions en pedra seca dels segles precedents és feixuga i esporàdicament gratificant. «Trobar contractes fets pels qui encomanaven les construccions i els que les realitzaven és molt difícil. Sovint, la comanda no quedava enregistrada, es tancava amb un acord verbal». Regirant papers, però, Plans ha topat amb indicis que permeten assegurar que hi havia autèntics mestres en l'ofici de la pedra seca.

El llibre va mereixer el Premi Valeri Serra i Boldú de cultura popular per l'exhaustiva i àmplia aproximació que realitza d'un patrimoni en què el Bages, terra de vinyes, excel·leix. Barraques, tines, pous i parets treuen el nas entre arbres i al mig del camp. Diverses iniciatives han permès reconstruir construccions que, per dimensions i bellesa, no mereixen córrer la dissort de l'abandonament. A les valls del Montcau, la quantitat de mostres d'arquitectura de pedra

Jaume Plans, davant del mur de pedra seca de set metres d'alçada que hi ha a la zona dels Comtals

seca és espectacular. Plans no esbossa ni un traç de dubte quan afirma que «aquest patrimoni s'hauria de potenciar molt més. A vegades porto gent a veure les tines i queden parats, se'n fan creus que al Bages tinguem aquesta meravella i no la donem a conèixer». Paradoxalment, «la pedra seca és el patrimoni més nombrós de Catalunya i, al mateix temps, el més mal conservat. No hi ha una visió de conjunt per protegir-lo».

Davant de la paret de set metres, «la més alta de la comarca», Plans identifica els rastres de les tasques que, en el passat, van fer necessària l'edificació. Els matolls s'han ensenyorit de l'espai que va veure créixer vinyes i oliveres, un terreny abrupte que els murs van ajudar a domesticar. «La pedra seca té la virtut del drenatge natural», comenta davant un monument que des-

EL LLIBRE

PUBLICACIONS DE L'ABADIA, 16 EUROS, 224 PG.

menteix que per aixecar-lo no calguessin gaire coneixements. L'autor del llibre té clar que «això que els pagesos eren els constructors... no és ben bé així. En alguns casos, era una feina col·lectiva. Mirant aquesta paret ja es veu que col·locar les pedres i fer-les encaixar no era buafar i fer ampollles. Requeria una habilitat especial, artesanal, un mestratge».

Uns metres més amunt, una barraca abandonada però ben

«La gent de fora queda

meravellada i no entén que

no es difongui més el patrimoni de la pedra seca del Bages»

«Tinc inventariades un

miler de barraques i al voltant

de cent trenta tines, però n'hi

ha més, en descobreixo sovint»

conservada suscita més comentaris. «La datació no sempre és possible, però la màxima expressió d'aquestes construccions va del segle XVII al primer terç del XX». Plans afegeix que «tinc inventariades un miler de barraques i al voltant de cent trenta tines, però n'hi ha més. És una descoberta

L'AUTOR

JAUME PLANS

SANT FRUITÓS DE BAGES, 1967

□ L'actual president del Centre d'Estudis del Bages es va llicenciar en Humanitats a la Universitat Oberta de Catalunya. Plans és membre de la Comissió de Defensa del Patrimoni Cultural del Bages i de la Coordinadora per la Defensa del Patrimoni en pedra seca de Catalunya, i col·labora amb les revistes *Dovella i Montpeità* i amb el diari *santfrutosdigital.cat*. Ha escrit set llibres de temàtica històrica i local, sobretot del seu poble natal. Viu a Manresa des de fa quinze anys.

constant». El president del Centre d'Estudis del Bages confia que «inclinaran la pedra seca en el catàleg del patrimoni de Manresa, que està en procés de redacció. Espero que no ens obviïn».

Jaume Plans insisteix en la idoneïtat que el seu objecte d'estudi disposi de més divulgació. «A un pagès, si no té ajuts, no li pots demanar que preservi les barraques que hi ha a les seves terres». Però el fruitosenc sap que la conscienciació de la gent del camp és rellevant per a la conservació d'aquest patrimoni. «Els murs no només ajuden a contenir les terres, també són l'hàbitat de moltes espècies animals. Formen part del nostre paisatge... i millor poder gaudir de camps i boscos amb la intervenció que hi va fer l'home en el seu moment per a les tasques agrícoles que no pas omplir-ho tot de pisos».

Per tot plegat, reivindica a tot hora que la pedra seca pot generar prou interès per convertir-se en un atractiu turístic. «A Sant Benet, per exemple, un cop acabada la visita, la gent es podria apropar a les tines». Plans està convençut que «la gent cada vegada més va a la recerca de coses diferents. De castells i esglésies ja n'ha vist molts», sense oblidar les possibilitats que ofereix la descoberta de les tines als excursionistes. «La presència de les tines al mig del conreu és un fenomen que no es troba enlloc d'Europa», apunta Plans.

Tres preguntes

El llibre de l'estudiós bagenc intenta respondre tres qüestions al voltant d'una tècnica que es defineix com aquella que «consisteix a col·locar, combinar i encaixar pedres, més o menys treballades i de mides diverses, sense cap més material

NOVATAT EDITORIAL ▶ LA PEDRA SECA AL BAGES

▶ VE DE LA PÀGINA 38

que les uneixi». Plans es va començar a aficionar al tema quan l'any 1991 «em va arribar a les mans un llibre de Fèlix Martín i Ramon Serra sobre les construccions de pedra seca de les Garrigues. A partir d'aleshores vaig tenir curiositat per la recerca que s'havia realitzat en aquella comarca i aplicar-la a la demarcació del Bages».

En gairebé dues dècades de treball de camp i d'investigació arxivística, Plans va aplegar prou dades per afrontar la redacció d'un obra amb vocació pionera, ja que «tret d'un parell d'estudis monogràfics locals i algun article dispers, no tenim de la nostra demarcació cap treball que tracti d'aquesta tipologia constructiva en conjunt». Entomat el repte, el fruitosenc s'encara a tres qüestions: quines són les tipologies constructives del Bages, qui en van ser els constructors i el grau d'espontaneïtat autòctona i de les influències rebudes d'altres cultures. El llibre ofereix una detallada explicació dels elements que conformen les construccions de pedra seca i les solucions adoptades a la comarca, on l'ús dels materials proporcionats pel mateix medi esdevé protagonista. Sobre l'autoria, Plans ha constatat que, al costat de persones del territori, en diferents moments de la història han intervingut en aquesta arquitectura experts procedents de la immigració ceretana i la dels ter-

EXCURSIÓ A LA VALL DEL FLEQUER

Una passejada per gaudir de la natura i la cultura de les tines

▶ Les construccions de pedra seca tenen un valor impagable per als amants de l'excursionisme. No només són referents en el camí sinó que doten la passejada d'un atractiu cultural afegit. El Consorci de les Valls del Montcau està contribuint a dignificar aquest patrimoni amb un treball de restauració que afavoreix la visita. Alçades al mig de la natura, tines i barraques són una llaminadura per als qui estimen l'excursionisme i el coneixement del medi.

Una de les propostes més

recomanables és arribar fins a les tines de la vall del Flequer, al terme municipal del Pont de Vilomara i Rocafort. Diversos conjunts s'escampen al llarg del camí que parteix de la carretera entre el Pont i el nucli de Rocafort, a l'alçada de la masia de ca n'Oristell. En cotxe es pot continuar pel camí de terra fins que un senyal indica l'obligatorietat d'aparcar i prosseguir la marxa a peu. El conjunt més espectacular es pot visitar després de desviar-nos del camí, en un punt convenientment indicat. Quatre tines amb les seves barraques, perfectament restaurades i amb l'entorn condicionat, es presenten a ulls del

visitants com una petita joia de l'arquitectura de la pedra seca. La gran distància que hi havia entre les vinyes i la masia va fer que es construïssin tines al costat dels cultius, que servien per fermentar el vi. Un cop abocat a la tina i xafat, el fruit es deixava fermentar fins que

el vi ja podia sortir per l'aixeta ubicada a la part baixa, llest per ser embotat i traslladat. Diverses tines d'aquesta zona, com la de la Bleda, l'Escudelleta i l'Olla, a més de les del Flequer, constitueixen una interessant lliçó d'història d'una activitat de gran predicament al país.

rioris occitans.

La contemplació de barraques, tines i murs parla del ritme pausat d'una vida que empenyia el pas del temps sota el dictat de les rutines de la natura. «La paret dels Comtals segurament és del segle XIX i, malgrat que hi ha algun tros esfondrat, ha aguantat molt bé el pas dels anys. Hem de tenir en compte que el cultiu de la vinya no

demana presses ni rendiment a curt termini. Per treure'n el profit necessari cal temps. Perquè sigui adulta, la vinya requereix vint anys». Un contrast evident amb la velocitat que gasta la societat del segle XXI. Alhora, també, una oportunitat que la natura regala per gaudir de les creacions de l'home sense acceleracions.

A la vora del Llobregat, al seu pas

pel terme de Manresa, un camí ample i no gaire maltractat s'erigeix en una altra recompensa visual. Oculta al mig del bosc, visible només a la mirada distreta o curiosa, però en tot cas atzarosa, una tina i la seva barraca restaurada irromp d'entre la boscúria com un rovelló de pam, inesperada, atractiva, un regal sorpresa. A la porta de la caseta, un petit banc de pedra con-

vida l'excursionista a reposar amb l'única companyia del silenci. Uns metres enllà, a la casa de les Tines i allà on la riera de Mura es converteix en una gran esplanada, més pedra seca que automàticament obté el favor de les càmeres de fotos. Per valls i turons de la comarca, l'escena es repeteix. El patrimoni ocult del Bages recobra la dignitat perduda.